

Asia: VN/26873/2024

Lausuntopyyntö: Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta annetun direktiivin (NKV-direktiivi) täytäntöönpano; työryhmän mietintö

Direktiivin suhde nykytilaan

Mitä huomioita teillä on kansallisen nykytilan ja direktiivin suhteen arvioinnista? Pyydämme arviossanne keskittymään siihen, mitä direktiivi näkemyksenne mukaan edellyttää vähimmäistasolla.

-

Keskeiset ehdotukset

Mikä on näkemyksenne esityksen keskeisistä ehdotuksista ja suhteesta direktiivin edellyttämään vähimmäistasoon? Pyydämme kommentoimaan jokaista kohtaa erikseen kunkin otsikon alle.

-

Asianomistajan suojelun tarpeen arviointia koskeva ehdotus

Invalidiliitto katsoo, että esitys on lähtökohtaisesti kannatettava, vaikka sitä pitää vielä täsmentää. Erityisenä huomiona vaativina olosuhteina mainitaan myös vammaisille henkilöille aiheutuvat riskit. Esityksen mukaan arvioinnissa otetaan huomioon asianomistajan yksilölliset olosuhteet ja esim. kokeeko hän sukupuolen ja yhden tai useamman muun EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa tarkoitetun syrjäntäperusteen yhdistelmään perustuvaa syrjintää, jonka vuoksi hänellä on kohonnut väkivallan riski (16 artiklan 4 kohta). Tämä on hyvä lähtökohta.

Vammaiset naiset ja tytöt kokevat merkittävästi enemmän väkivaltaa ja vammaiset henkilöt (ml. miehet ja pojat) enemmän lähisuhdeväkivaltaa kuin muu väestö. Eriarvoisuuskehitys voi käynnistyä varsin nuorena. Väkivaltakokemukset voivat kasautua ja ilmetä useissa eri elämänvaiheissa. Väkivalta on monimuotoista ja se voi olla fyysistä, psyykkistä, seksuaalista, taloudellista, kulttuuriin, uskontoon liittyvää tai digitaalista väkivaltaa. Esityksessä eritellään näitä väkivallan muotoja lähisuhdeväkivaltana, mutta painotus liittyy uhrin haluttomuuteen selvittää asiaa poliisille. Rikosilmoituksen tekeminen tai väkivaltatilanteesta poispääsy voi olla vaikeaa esimerkiksi vamman vuoksi. Väkivallan tekijä voi myös aktiivisesti estää avun pyytämisen tai ilmoituksen tekemisen.

Invalidiliitto painottaa, että vammaisten henkilöiden kohdalla väkivallalla on usein erityispiirteitä, jotka tulee ottaa huomioon lain valmistelussa, erityisesti säännöskohtaisissa perusteluissa. Väkivalta voidaan kohdistaa vamman ilmenemään, esimerkiksi heikosti toimiviin jalkoihin, kipeään kohtaan, kuurolla korviin, puhevammaisella suuhun jne.

Hoidon tai avun laiminlyönti voi hyvin liittyä esim. omaishoidon tai henkilökohtaisen avun tilanteisiin silloin kun lähiomainen on erityisesti syystä avustajana. Henkilökohtaista avustajaa ei lueta muutoin tällä hetkellä lähisuhdeväkivallan määritelmään rikosoikeuden kontekstissa. Vaikka henkilökohtainen avustaja ei olisi lähisuhteessa vammaiseen, niin henkilökohtainen apu toteutuu usein myös vammaisen henkilön kotona ja toisen antama apu on välttämätöntä luoden valta- ja riippuvuussuhteita. Henkilökohtainen apu menee niin sanotusti ”iholle” ja edellyttää toimivaa luottamussuhdetta henkilökohtaisen avun käyttäjän ja avustajan välillä. Invalidiliitto katsoo, että siten erityisen huomion kohteena tulee olla vaativa olosuhde, joka johtuu asianomistajan riippuvuudesta rikoksentekijään (esim. vanhempi, puoliso, omaishoitaja, henkilökohtainen avustaja).

Apuvälineiden rikkominen, pois ottaminen tai asettaminen ulottumattomiin ovat ainakin henkistä väkivaltaa ja vapauden riistoa muistuttavia sekä rikoslain vastaisia tilanteita. Esityksessä mainitaan lemmikkieläimen käyttö asianomistajan painostamiseksi, mutta kyse voi olla myös avustavan eläimen kuten esim. avustaja- tai opaskoiran kaltoinkohtelusta tarkoituksena vahingoittaa myös samalla asianomistajaa. Avustajakoira ja opaskoira ovat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä, joiden vahingoittaminen asettaa vammaisen henkilön avuttomaan tilaan. Tämäkin on syytä mainita lain valmistelussa eläimiin ja vammaisiin ihmisiin liittyen.

Invalidiliitto katsoo, että vammaisiin kohdistuva väkivalta jää helposti piiloon, koska väkivallan tekijä on usein läheinen. Esityksen mukaan ensivaiheen arvioinnin aloittaminen voi käynnistyä myös valvonta- tai hälytystehtävästä. Invalidiliiton tietoon on tullut tapauksia, jossa poliisitehtävällä käynyt poliisipartio on uskonut terveen läheisen kertomusta eikä edes rikosilmoitusta ole välttämättä kirjattu. Syynä tähän on voinut olla, ettei vammaista henkilöä ole kuultu tai hän ei ole kenties uskaltanut kertoa omaa näkemystään tilanteesta. YK:n vammaisoikeussopimuksen artiklan 13 (Oikeussuojan saatavuus) mukaan poliiseja tulee myös kouluttaa vammaisten ihmisten kohtaamisessa.

Invalidiliitto katsoo, että ilmoitusmahdollisuus saavutettavien, helppokäyttöisten, turvallisten ja helposti saatavilla olevien kanavien kautta pitää varmistaa - tässä huomioitava erilaisten vammojen asettamat tarpeet. Jotta vakavissa rikosepäilyissä ilmoitus on mahdollista tehdä henkilökohtaisesti lähimmälle poliisiasemalle, pitää varmistaa vammaisen henkilön esteetön matkaketju ja poliisiasemien esteettömyys. Vammaisella henkilöllä tulee olla oikeus kommunikoinnin apuvälineen tai tulkin käyttöön, henkilökohtaisen avustajan tai muun tukihenkilön sekä avustaja- tai opaskoiran läsnäoloon ja mahdollisesti tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin vamman vuoksi viranomaispalveluiden käytössä (yhdenvertaisuuslaki 15 §, YVL). Selvyyden vuoksi todettakoon, että

kohtuullisten mukautusten epääminen on vammaisuuteen kohdistuva erityinen syrjinnän muoto (YVL 8 § 2 mom.).

Rikoslain muuttamista koskeva ehdotus

-

Ehdotus erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan kuulustelua koskevien säännösten laajentamisesta koskemaan seksuaalirikoksen tai lähisuhdeväkivallan asianomistajan lasta tai asianomistajan kanssa samassa kotitaloudessa asuvaa hänestä riippuvaisessa asemassa olevaa henkilöä, joka on muodollisesti rikosprosessissa todistajan asemassa

Invalidiliitto katsoo, että ehdotus on kannatettava, koska vammaisen henkilö voi usein tarvita samassa taloudessa asuvien apua ja olla näin riippuvaisessa asemassa. Väkivallan tekijä voi puolestaan estää vammaista henkilöä hakemasta apua. Vammaisten lasten kohdalla tilanne voi vielä kumuloitua.

Ehdotus asianomistajan yhteystietojen välittämistä tukipalveluihin koskevan säännöksen laajentamisesta koskemaan erityisen suojelun tarpeessa olevaa seksuaalirikoksen tai lähisuhdeväkivallan asianomistajaa

Invalidiliiton mielestä työryhmän esitys jatkoselvittämistarpeesta hyvinvointialueen velvollisuuksien ja MARAK-työskentelyn osalta on kannatettava ja tarvittaessa lakeja tulee tältä osin tarkentaa. MARAK-työskentelyssä tulee olla myös vammaissosiaalityö mukana. Uhrin erityisessä suojelutarpeessa ja riskinarvioinnissa on otettava huomioon vammaisuus yhtenä moniperusteisena haavoittuvuustekijänä. Yleisten, erityis- ja erityistukipalvelujen esteettömyys ja saavutettavuus tulee varmistaa. Vammaisten henkilöiden kohdalla myös muiden palveluiden kuten vammaispalveluiden riittävyys tulee tunnistaa ja varmistaa myös väkivaltaa ennaltaehkäisevänä ja siihen puuttavana toimena. Huomioitavaa, että vammaispalvelulain mukaiset vammaispalvelut eivät tarjoa väkivaltatyötä tai -tukipalveluita, mutta esimerkiksi henkilökohtainen apu, liikkumisen tuki ja esteettömän asumisen tuki voivat olla tukimuotoja, jotka auttavat muodostamaan ennaltaehkäiseviä turvaverkkoja tai joiden avulla päästään pois väkivaltaisesta kodista. Tukipalveluissakin vammaisella henkilöllä tulee olla oikeus kommunikoinnin apuvälineen tai tulkin käyttöön, henkilökohtaisen avustajan tai muun tukihenkilön sekä opas- tai avustajakoiran läsnäoloon ja mahdollisesti tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin vamman vuoksi.

Vaikka sote -lainsäädännössä on asetettu sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisille velvoite tehdä huoli-ilmoitus, kun sote –palveluiden yhteydessä havaitaan asiakasta vahingoittavia tekijöitä, niin hyvinvointialueiden vammaispalveluissa ei ole puututtu tai ilmoitettu vammaispalvelulain kuljetuspalveluissa tapahtuneista seksuaalirikosepäilyistä. Tämä selviää Invalidiliiton valtakunnallisen jäsenyhdistyksen Ruseti ry:n (Valtakunnallinen vammaisten naisten yhdistys) ja Hyvil Oy:n tekemästä selvityksestä koskien vammaisten naisten seksuaalista häirintää vammaispalveluiden kuljetuspalveluissa. Invalidiliitto pitää perustellusti esityksen laajennusta hyvänä.

Linkki selvitykseen: <https://www.rusettiry.fi/selvityksen-tulokset-hva-kuljetuspalvelu/>

Ehdotus yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävästä jatkossa seurata ja arvioida Istanbulin sopimuksen ohella NKV-direktiivin tarkoittamia toimintapolitiikkoja ja toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on ehkäistä ja torjua direktiivin soveltamisalaan kuuluvan väkivallan kaikkia muotoja

Invalidiliitto kannattaa esitystä, koska yhdenvertaisuusvaltuutetulle on jo säädetty laissa erityistehtävä naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan erityisraportoijana ja yhdenvertaisuusvaltuutetulle tehdään jo nyt eniten syrjintäilmoituksia vammaisuuden perusteella. Uusi seuranta ja arviointitehtävä ovat siten perusteltuja. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolle on kertynyt siten tarvittavaa osaamista kiinnittää huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten vammaisten naisten ja tyttöjen asemaan. Vammaisia miehiä koskeva lähisuhdeväkivalta on ollut yhteiskunnassamme tabu ja siitä olisi tarve tehdä tarkempaa selvitystä.

Seri-tukikeskuksia koskeva ehdotus

Invalidiliitto katsoo, että lainsäädäntöä on tarpeen muuttaa siten, että hyvinvointialueiden ja HUS-yhtymän veloitteesta ylläpitää tukikeskuksia seksuaaliväkivallan uhreille säädettäisiin selkeästi laissa. Invalidiliitto katsoo, että Seri -tukikeskusten, Barnahus-yksiköiden ja muiden lääketieteellisten sekä oikeuslääketieteellisiä tekevien terveydenhuoltoa toteuttavien toimintayksiköiden välineistön esteettömyys- ja saavutettavuuskysymykset ovat välttämättömiä eri tavoin vammaisten ihmisten kannalta tarkasteltuna. Kyse on fyysisen toimintaympäristön esteettömyydestä, jotta palveluun voivat hakeutua liikkumisen apuvälinettä käyttävät, kuten esim. avustajakoira apuvälineenään käyttävät tai pyörätuolinkäyttäjät sekä henkilökohtaista apua käyttävät vammaiset ihmiset. Myös tiedonsaannin tulee olla vammasta riippumatta saavutettavaa ja ymmärrettävää. Samalla yhteiskunnan tulee tukea vammaisten Seri -tukikeskuksiin pääsyä joko hyvinvointialueen järjestämällä vammaispalvelulain kuljetuspalveluilla tai Kelan korvaamalla SV-matkoilla. Vammaisten henkilöiden kohdalla tulee toteuttaa myös tarvittavat kohtuulliset mukautukset hoidon ja avunsaannin varmistamiseksi. Yksiköissä tulee olla myös erityisosaamista vammaisten aikuisten ja lapsien kohtaamisesta, terveyden ja toimintakyvyn rajoitteiden vaikutuksista sekä vammaisten henkilöiden kokeman väkivallan erityispiirteistä.

Seri-tukikeskuksiin liittyvä muutosehdotus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin

-

Vaikutukset

Millaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

-

Millaisia vaikutuksia viranomaisten toimintaan arvioitte esityksellä olevan?

-

Millaisia muita yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

-

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan? (Esimerkiksi ihmisryhmiin kohdistuvat vaikutukset)

Invalidiliitto huomauttaa, että esityksestä puuttuu kokonaan vammaisvaikutusten arviointi (VAVA), vaikka esityksellä on vammaisia henkilöitä koskevia vaikutuksia. Vammaisvaikutusten arviointi kuvataan lainsäätäjän lainvalmisteluoppaassa lakisääteisenä veloitteena, mikä perustuu YK:n vammaisten henkilöiden koskevaan yleissopimukseen. Yleissopimuksen artiklan 4.3 (Yleiset velvoitteet) kaikissa vammaisia henkilöitä koskevassa lainsäädännön valmistelussa ja poliittisessa

päätöksenteossa on neuvoteltava vammaisten henkilöiden kanssa sekä aktiivisesti osallistettava vammaiset henkilöt mukaan lukien lapset ja vammaisjärjestöt. Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, mutta YK:n vammaisoikeussopimus ei nouse esiin esityksessä oikeuslähteenä. EU on ratifioinut yleissopimuksen ja on sopimuksen osapuoli kuten Suomikin. Siten NKV –direktiivi muistuttaa YK:n vammaisoikeussopimuksen velvoitteesta. Silti EU:n oikeutta ei ole linkitetty esityksessä yleissopimuksen toimeenpanoon.

Poliisiammattikorkeakoulun selvitykseen vuodelta 2024 liittyy myös vammaisia henkilöitä koskeva osuus. Selvitykseen valikoituneista rikosilmoituksista 175 liittyi vammaisuuteen. Vuonna 2023 vastaavia ilmoituksia oli 128 kappaletta. Viidessäkymmenessäkolmessa prosentissa kaikista vammaisuuteen liittyvistä viharikosepäilyistä tekijä oli uhrille tuttu. Invalidiliitto katsoo, että tämäkin tieto tekijäksi epäillyn asemasta vammaisen uhrin tuttuna edellyttää esityksessä vaikutusarviointia vammaisiin kohdistuvissa lähisuhdeväkivaltatilanteissa.

Poliisiammattikorkeakoulun tutkija Jenita Rauta on luonnehtinut asiaa siten, että ”kehitys on huolestuttavaa. Esimerkiksi vammaisiin kohdistuvan viharikollisuuden lisääntyminen heijastelee nähdäkseni laajempaa yhteiskunnallista polarisaatiota, jossa haavoittuvassa asemassa olevat joutuvat rikosten kohteiksi. Viharikosepäilyissä tekijä on usein uhrin tuttu, mikä korostaa tarvetta vahvistaa turvallisuutta kodin ja lähipiirin lisäksi myös kouluissa, työpaikoilla ja muissa arjen yhteisöissä.”

Poliisiammattikorkeakoulun selvityksen (vuodelta 2024) mukaan viharikosepäilyistä vammaisia kohtaan lähes puolet tapauksista oli kunnianloukkauksia. Tällä rikostunnusmerkistöllä on yhtymäkohtia esityksen (RL 24:8 b §) uuteen rikostunnusmerkistöön henkilötiedon levittämisestä toisen terveyden vahingoittamista varten. Kyseessä on tietynlainen uusi kiihottamispykälä väkivaltaan ja ns. maalittamissäännös, joka on läheisessä yhteydessä viharikokseen, koska vammaisuus lisää henkilön kohonnutta riskiä joutua minkä tahansa rikoksen kohteeksi henkilöön liittyvien ominaisuuksiensa vuoksi. Invalidiliitto katsoo, että uuden kriminalisoinnin myötä vammaisvaikutusten arviointi tulisi tehdä myös tältä osin ja arvioida viharikostematiikan kehitystä lukujen ja eri väestöryhmien osalta, koska uusi kriminalisointi tulee rikoslain 24 luvun alaan, mihin myös kunnianloukkausrikos sijoittuu systemaattisesti.

Linkki: <https://www.theseus.fi/handle/10024/898199>

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Onko jokin muu tapa, jolla direktiivin edellyttämät vähimmäisvelvoitteet voitaisiin toteuttaa?

-

Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

-

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

NKV –direktiivin artiklassa 11 luetellaan erityisiä raskauttavia asianhaaroja esim. sitä, että “b) rikos kohdistuu henkilöön, joka on haavoittuvassa asemassa erityisten olosuhteiden esim. riippuvuusaseman taikka ruumiillisen, henkisen, älyllisen tai aisteihin liittyvän vamman vuoksi; ...m) rikos on tehty käyttämällä väärin tunnustettua luottamus- tai auktoriteettiasemaa tai vaikutusvaltaa.”

Rikoslain luvun 20:5 seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöön kuuluu myös nimenomaisesti sukupuoliyhteys, jos vammainen henkilö on laitoksessa tai sairaalassa ja joku siellä asemaansa hyödyntäen saa vammaisen mm. sukupuoliyhteyteen. Rangaistusuhka on vain 4 kuukautta – 4 vuotta, kun taas raiskauksessa on tuntuvampi 1 vuotta – 6 vuotta. Invalidiliiton mielestä laitos tai sairaala toimintaympäristönä ei voi johtaa lievempään rangaistukseen kuin se ulkopuolella oleva toimintaympäristö, jossa tapahtunut teko käsitettäisiin pikemminkin raiskauksena.

Muut havaintonne ja kommenttinne direktiivin vähimmäisvelvoitteita pidemmälle menevistä (kansallisista) tarpeista naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumiseksi?

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Invalidiliitto on huolestunut, että nykytilan arvioinnissa, naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan selvityksissä ei ole mainintaa vammaisista henkilöistä eikä vammaisista naisista ja lapsista sekä siitä tutkitusta tiedosta (kouluterveyskyselyt ja väestötutkimukset), että vammaiset naiset ja tytöt kokevat merkittävästi enemmän väkivaltaa ja vammaiset henkilöt (ml. miehet ja pojat) enemmän lähisuhdeväkivaltaa kuin muut. Vammaiset ovat Suomen suurin, haavoittuva vähemmistöryhmä, ja esim. vammaisuus ja naiseus tai vammainen maahanmuuttajataustainen lapsi jo itsessään kattaa intersektionaalisuuden, moniperusteisen haavoittuvuuden ja syrjinnän riskin. Suomessa ensimmäiseen ihmiskauppatuomioon liittyvä uhri oli vammainen nainen. Tämä ei tule esityksessä tarpeeksi selkeästi esille, vastoin esimerkiksi GREVIO:n toistuvia huomautuksia sekä itse NKV -direktiivissäkin erikseen muistutettuja YK:n vammaisoikeussopimuksen velvoitteita. NKV –direktiivikin muistuttaa, että naisiin kohdistuva väkivalta ja perheväkivalta voivat pahentua, jos väkivalta risteää syrjintäperusteen kanssa kuten vammaisuus (moniperusteinen syrjintä).

Koko väkivaltatyön ketjussa (poliisi, oikeuslaitos, Seri -tukikeskukset, Barnahus-yksiköt ja muut lääketieteelliset sekä oikeuslääketieteelliset tekevät terveydenhuoltoa toteuttavat toimintayksiköt) on tärkeää vahvistaa vammaiseryityistä osaamista koulutuksilla vammaisten kohtaamisesta, toimintakyvyn vaikutuksista, vammaisten kokeman väkivallan erityispiirteistä, esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja kohtuullisista mukautuksista vammaisille.

Väkivaltatyöhön liittyvissä tiedotuskampanjoissa, koulutuksissa ja materiaaleissa tulee läpileikkaavasti huomioida vammaisrepresentaatio niin kuvissa kuin teksteissä. NKV -direktiivin artiklan 2 kohta palvelun saavutettavuudesta vammaisille loppukäyttäjille ei toteudu, jos saavutettavat chat -palvelut eivät ole yhdenvertaisesti saatavilla puhelinpalveluiden kanssa (kaikille vammaisille henkilöille puhelin ei ole saavutettava väline). GREVIO on arviointiraportissaan kehottanut varmistamaan, että sellaista ennalta ehkäisevää työtä tehdään lisää, jolla tartutaan nimenomaan siihen sukupuolistuneeseen väkivaltaan, joka kohdistuu vammaisiin naisiin ja tyttöihin.

Istanbulin sopimuksen vuosien 2026–33 toimeenpanosuunnitelman toimenpiteen 1.2 mukaan toteutetaan valtakunnallinen, haavoittuvia ryhmiä osallistava vaikuttamiskampanja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sukupuolittuneesta väkivallasta yhteistyössä järjestöjen ja mahdollisesti yksityisten toimijoiden kanssa, mikäli toimenpiteelle saadaan erillisrahoitus. Kuitenkin sote -järjestöjen valtionavustuksia leikataan tämän vaalikauden aikana varsin runsaasti ja, jos erillisrahoitusta ei saada, toimenpide todennäköisesti jää toteuttamatta. Lisäksi yksittäinen kampanja kahdeksan vuoden suunnitelmassa on aivan riittämätön, kun vammaisrepresentaation tulee olla läpileikkaavaa ja säännöllistä tiedotuksessa, materiaaleissa, valistuksessa, opetuksessa ja muissa toimenpiteissä.

Helsingissä 26.6.2026

Invalidiliitto ry

Janne Juvakka Laura Andersson

toimitusjohtaja johtaja

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Gustafsson Henrik
Invalidiliitto ry

